

Пометун О.І.

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач лабораторії суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки АПН України*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Автор розкриває питання використання інтерактивних технологій навчання у початковій школі, зокрема нагадує особливості проведення інтерактивного уроку. Частково дає відповіді на запитання, які зазвичай ставлять педагоги, коли цікавляться інтерактивними технологіями.

The author reveals the problem of the use of interactive technologies of education in primary school and accentuates on the peculiarities of conducting an interactive lesson. She also answers the questions that are usually set by teachers interested in interactive technologies.

Маленькі діти найкраще вчаться, будучи залученими до активної пізнавальної діяльності. Адже вони не можуть довго концентрувати увагу, зберігати одну і ту саму позицію тіла, сидіти без руху та спілкування. Забезпечивши молодшим школярам можливість рухатись та переміщатись у просторі, можна компенсувати їм певну нерухомість під час навчання. Тому проблеми активізації навчальної діяльності учнів початкової школи почали досліджуватись перш за все науковцями, методистами та учителями-початківцями.

За останні кілька років у практиці української загальноосвітньої школи (зокрема й початкової) набули поширення інтерактивні технології навчання, використання яких створює необхідні умови як для становлення і розвитку компетентностей учнів, так і для розвитку і виховання особистості активних громадян з відповідною системою цінностей. Перш ніж перейти до обговорення умов та особливостей застосування інтеракції у навчанні молодших школярів спробуємо дати визначення самого поняття та сутності цієї групи технологій, їхніх відмінностей від інших активних методів навчання.

Суть інтерактивного навчання полягає у тому, що навчальний процес відбувається тільки шляхом постійної, активної взаємодії всіх

учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці) де і учень і вчитель являються рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, уміють і яким чином отримують ці знання та уміння. Учитель в інтерактивному навчанні виступає як організатор процесу навчання, консультант, фасілітатор, який ніколи не «замикає» навчальний процес на собі. Головними у процесі навчання є зв'язки між учнями, їхня взаємодія і співпраця. Результати навчання досягаються взаємними зусиллями учасників процесу навчання, учні беруть на себе взаємну відповідальність за результати навчання.

Інтерактивна модель навчання передбачає застосування технологічного підходу і бачиться нами як застосування у навчанні сукупності інтерактивних технологій, загальною ознакою яких є принципи інтеракції: багатостороння комунікація, взаємодія і взаємонавчання учнів, кооперована навчальна діяльність з відповідними змінами у ролі і функціях як учнів, так і вчителя. Така модель передбачає і особливе розуміння уроку як форми навчання, яке теж ґрунтується на технологічному підході.

Говорячи про технологічність інтерактивного навчання ми виходили з того, що технологія навчання (В.П. Безпалько, М.В. Кларін), по суті, означає таку організацію процесу навчання, яка передбачає певну **систему дій і взаємодій** усіх, але насамперед активних елементів навчального процесу (його учасників). При цьому важливо підкреслити два моменти. По-перше, технологія навчання детально розглядає систему дій не тільки вчителя, викладача, але й, насамперед, того, хто навчається – учня, студента. По-друге, вона **забезпечує, гарантує** при коректному застосуванні, досягнення певного результату. Дослідження свідчать, що структура технології навчання, або технологічна структура процесу навчання є системою певних операцій, технічних дій і функцій вчителів і учнів, згрупованих за основними етапами процесу навчання.

Якщо з цих позицій спробувати дати визначення поняття інтерактивна технологія навчання, то – це така організація навчального процесу, за якої неможлива неучасть школяра у колективному взаємодоповнюючому, заснованому на взаємодії усіх його учасників процесі навчального пізнання: або кожен учень має конкретне завдання, за яке він повинен публічно прозвітуватись, або від його діяльності залежить якість виконання поставленого перед групою та перед усім класом завдання. Інтерактивні технології навчання включають у себе чітко спланований очікуваний результат навчання, окремі інтерактивні методи і прийоми, що стимулюють процес пізнання та розумові і навчальні умови й процедури, за допомогою яких можна досягти запланованих результатів. На відміну від методик, інтерактивні навчальні технології не вибираються для виконання певних навчальних завдань, а самою своєю структурою визначають кінцевий результат.

Застосування інтерактивних технологій висуває певні вимоги до структури уроку. Як правило структура таких занять складається з п'яти

елементів: а) мотивація (не більше 5 % часу заняття); б) оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів(не більше 5 % часу заняття); в) надання необхідної інформації (10-15 % часу); г) інтерактивна вправа – центральна частина заняття (45-60 % часу на уроці); д) підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку (до 20 % часу).

Хочеться зауважити, що на відміну від традиційного уроку, де навчання не потребує переосмислення ні від учителя, ні від учнів і підсумки часто проводяться формально і за короткий час, для інтерактивного уроку вони є найважливішою частиною. Під підсумками уроку ми маємо на увазі процес, зворотний інструктажу. Іншим терміном для цього етапу є також «рефлексія»; у даному випадку підкреслюється можливість для учасників навчально-виховного процесу озирнутися на події, що відбувалися; третій термін – «дискусія», що означає розгляд чи обговорення спірних питань. Його перевагою є також підкреслений зв'язок первісних цілей з оглядом остаточних результатів. Саме тут прояснюється зміст проробленого; підводиться риса під знаннями, що повинні бути засвоєні, і встановлюється зв'язок між тим часом, що вже відомо, і тим, що знадобиться їм у майбутньому.

Технологізація навчання передбачає обов'язкову рефлексію, під якою в педагогіці розуміють здатність людини до самопізнання, вміння аналізувати свої власні дії, вчинки, мотиви й зіставляти їх із суспільно значущими цінностями, а також діями та вчинками інших людей. Мета рефлексії: згадати, виявити і усвідомити основні компоненти діяльності – її зміст, тип, способи, проблеми, шляхи їх вирішення, отримані результати та ін.

Щоб бути ефективними сьогодні вчителі мають використовувати як повсякденний інструментарій: кооперативне навчання з усіма технологіями роботи в малих групах, проекти, дебати та інші види дискусії, експериментальні вправи, моделювання, соціологічні і польові дослідження та ін.

Очевидно, що зміна позиції вчителя у навчанні, якої потребує інтеракція, викликає у частини вчителів сумніви, які відбиваються у питаннях, що найбільш часто ставляться педагогами – учасниками і учасницями семінарів з інтерактивного навчання. Перелічимо їх.

Чи можна використовувати в процесі навчання лише інтерактивні технології, уникаючи «пасивних» методів навчання?

Учитель, вибираючи ті чи інші методи та технології навчання завжди повинен пам'ятати, що вони не мета, а лише засіб розвитку та виховання дитини. Тому в кожній конкретній навчальній ситуації потрібно враховувати завдання уроку, зміст навчання та час відведений на його вивчення, можливості дітей тощо. Завжди слід пам'ятати і про необхідність урізноманітнення технологій, форм, методів, засобів навчання.

Чи може інтеракція бути основною моделлю навчання – адже це окремі прийоми, які дозволяють урізноманітнити урок, додати йому ігрової та мотивуючої привабливості?

Вважаємо, що інтеракція – це не тільки урізноманітнення навчання, хоча навчання може бути надзвичайно привабливим, цікавим і одночасно

ефективним. Теорія і практика доводять, що інтеракція дозволяє часто створювати навчальні ситуації, які потребують від учнів не менш (а інколи й більш) важкої зосередженої праці, ніж традиційне навчання.

Чи можна використовувати в молодшій школі інтерактивні технології навчання у повному обсязі?

Як і у старших класах, учитель має відбирати технології починаючи з найпростіших (методу «ПРЕС», мікрофон, парної роботи тощо), поступово ускладнюючи їх.

Чи є особливості у використанні інтерактивних технологій навчання на уроках предметів природничо-математичного циклу в молодшій школі?

На відміну від предметів гуманітарного циклу, зміст навчання математики не дає можливості використовувати більшість комунікаційних технологій (зокрема дебатних). Як показує практика, ефективними для навчання математики є технології кооперативного навчання. Взаємонавчання та взаємоперевірка у парах та четвірках дає змогу не лише підвищити ефективність навчання, стимулювати активність та зацікавленість дітей, а й значно зекономити час, необхідний на засвоєння навчального матеріалу.

Чи є можливим для учнів зосередитись на змісті матеріалу, адже інтеракція потребує від них постійного виконання багатьох дій та операцій?

Така небезпека є реальною. Результати інтерактивного навчання можуть бути досягнутими тільки за умови проведення рефлексії як завершення будь-якої інтерактивної технології. Рефлексія як найважливіший принциповий момент інтерактивного навчання передбачає, що активні дії учнів уже завершені й учень розмірковує про спосіб їхнього виконання, про результати діяльності, про можливість подальшого застосування набутих знань і навичок. В інтерактивному навчанні є багато прийомів організації рефлексії, яка повинна передувати засвоєнню учнями тих чи інших теоретичних концепцій.

Чи можна забезпечити засвоєння всього змісту навчання, коли ми застосовуємо інтеракцію, адже вона потребує набагато більше часу, ніж традиційне навчання?

Питання не в тому, що інтеракція потребує більше часу, ніж традиційне навчання. Питання полягає в тому, щоб знайти способи уникнути зайвої та непотрібної витрати часу. Крім того, навіть при тому, що лекція може охопити значну кількість матеріалу, що вивчається, реальне засвоєння матеріалу учнями потребує набагато більше часу. Лектори схильні до того, щоб закласти у свій «текст» (зміст лекції) якомога більше інформації з даної теми вважаючи, що принаймні вони зробили все можливе для того, щоб забезпечити поінформованість учнів. Інтерактивне навчання завжди ставить набагато більш конкретні й вузькі цілі, оскільки свідомі вчителі розуміють, що учні здатні запам'ятати набагато інформації менше, ніж забути. Постановка і досягнення таких конкретних цілей дозволяє передбачити й організувати спеціальну діяльність учнів для осмислення, застосування і усвідомлення того, що вивчається. Отже, засвоєння учнями змісту освіти йде за принципом: краще менше, але реально, на достатньому рівні компетентності.

Чи можна за допомогою інтеракції викладати сухий нецікавий матеріал?

Звичайно можна. Коли тема викликає безпосередній інтерес учнів, не так вже й важливо, якою буде методика її вивчення. Проте, коли тема є сухою, саме захоплення і мотивація учнів, що обов'язково виникає під час інтерактивного навчання, сприяє і допомагає опанувати нудний, але необхідний матеріал.

Якщо ми застосовуємо навчання в малих групах, як можна уникнути створення груп, які будуть неефективно використовувати навчальний час і не досягнуть необхідних результатів?

Групи можуть бути непродуктивні, коли вчитель з самого початку не приділяє уваги процесам їхнього формування і дотримання в їхній діяльності принципів кооперативного навчання. Найбільшою небезпекою є слабка структурованість групової діяльності. Крім того, дезорганізуючими факторами можуть бути нечіткий інструктаж відносно процедури і завдань групової діяльності, відсутність розподілу ролей в групі, невірний підбір завдань (особливо коли вони надто легкі для виконання) та ін. Багато рекомендацій щодо організації ефективної роботи малих груп ви можете знайти у спеціальній літературі [1].

Якщо часто застосовувати технології роботи в малих групах, чи не може це знизити їх ефективність?

Безумовно, це можливо. Деякі викладачі можуть зловживати груповою діяльністю. Це не дає учням можливості навчатись індивідуально, що є також принципово важливим, крім того, учні недостатньо працюють усім класом у процесі навчання. Ключем доброго навчання завжди є урізноманітнення його технологій, форм, методів, засобів.

Оскільки в інтерактивних вправах ми часто спираємось на пізнавальний і життєвий досвід учнів, залучаючи його у процесі обговорень і дискусій, чи не може статися так, що інформація, яку треба засвоїти буде викривленою?

Така певна небезпека дійсно є, проте переваги інтерактивного навчання будуть набагато більшими. До того ж, після закінчення інтерактивної частини уроку вчитель завжди може за допомогою традиційних методів (наприклад, роботи з текстом підручника) ще раз повернутись до основних теоретичних положень навчального матеріалу.

Чи завжди учні задоволені інтерактивним навчанням?

Звичайно, ні. Чим менш активним було їхнє попереднє навчання, тим більш складно вони будуть переходити до інтеракції. Вони можуть намагатись посісти позицію спостерігача або навпаки, працюючи в групі намагатись зробити всю роботу індивідуально. Деякі учні будуть скаржитись, що інтеракція – це зайва витрата часу, оскільки їм потрібно гарно організована, відструктурована й ефективно подана вчителем порція інформації. Дехто навпаки, буде говорити про неможливість плідної індивідуальної роботи і творчості в умовах інтеракції. Проте, якщо ви вводите інтеракцію поступово, учні звикатимуть і згодом зможуть оцінити переваги саме такого навчання. Проте спроби застосовувати великий обсяг інтерактивної діяльності у непідготовленій аудиторії завжди викликають значний опір тих, хто навчається.

Чи не потребує інтерактивне навчання значно більшої підготовки і розвинутого творчого потенціалу вчителя, ніж традиційний урок?

Відповіддю у цьому випадку буде і «так», і «ні». Як тільки ви набуватимете навичок підготовки до інтерактивних уроків, ваш творчий потенціал буде весь час знаходитись у збудженому стані. Творчість, якої потребує підготовка і проведення інтерактивного заняття від учителя, стане для вас звичайним явищем. Ваше захоплення проведенням таких уроків буде захоплювати й збуджувати ваших учнів. Це буде тоді, коли для вас інтерактивне навчання, стане дійсно потрібним, коли готуючись до викладання кожної теми, ви зможете зразу побачити, як можна зробити це навчання інтерактивним. Зрозуміло, що вам потрібний деякий час для того, щоб навчитись застосовувати інтеракцію у викладанні свого предмета. Однак інтеракція підходить для будь-якого змісту, оскільки жоден предмет не можна викладати, залишаючи дитину у пасивній позиції у процесі навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. – К.: А.С.К., 2003. – С. 19-24.